

AZ -ESZ ÉS AZ -ER VÉGŰ BECÉZETT SZÓALAKOKRÓL

ÚJ MORFOLÓGIAI JELENSÉGEK A MAGYAR NYELVBEN¹

FÚKÖH BORBÁLA – RUNG ANDRÁS

Bevezetés

A magyar nyelvben az eddig is gazdag becéző képzés az elmúlt években számos új elemmel gyarapodott, mely vélhetőleg annak köszönhető, hogy egyrészt bizonyos szövegtípusokban megnövekedett az igény rövidített alakok használatára, másrészt pedig a nyelv azon változata, amelyben ezek az alakok kialakulnak, és komoly szerepet játszanak, egyre nagyobb tért nyert a köznyelvben.

A rövidített alakok kedveltsége elsősorban olyan kommunikációs helyzetekben jelentkezik, ahol ugyanaz a szó vagy szókapcsolat az átlagosnál nagyobb gyakorisággal fordul elő, mint például a sokak által kevésbé elfogadhatónak tartott rövidített gyümölcs- és zöldségnevek: *kovi ubi, nari, pari*. Ez fokozottan jelen van sms-ek létrehozásakor is, hisz a hosszú szavak írása fárasztó, így a rövidítéssel a „beszélők” kímélik önmagukat, másrészt az sms szövegtípus eredetileg csak 160 karakterre korlátozta a szöveg hosszát, mely az információátvitel maximalizálása érdekében szintén rövidítésre kényszerítette a szövegek megformálót. A sms-en kívül természetesen más szövegtípusokban is (cset, fórum, email) fontos lett a kommunikáció gyorsítása, akárcsak az élőbeszédben, melynek egyik eszköze szintén a szóalakok rövidítése. A becéző képzés nem mindig jár rövidüléssel (pl. *Pál > Pálesz*), de ilyenkor is van létjogosultsága, mert stilisztikai szempontból színesíti a kommunikációt.

A becéző alakok viszonylag gyors térnyerése és terjedése annak tudható be, hogy használatukat olyan személyek és csoportok preferálják, melyek a szociális hálóban kulcsszerepet töltenek be, azaz kiterjedt, de laza kapcsolati rendszerrel rendelkeznek a társadalom széles rétegeivel, melyet ha nem is tudatosan, de használnak az új nyelvi formák terjesztésében és propagálásában (Milroy 1992a; Milroy–Milroy 1992; Labov 1994).

A becéző képzéssel többek foglalkoztak már bemutatva rendkívüli változatosságát, a képzési formák sokféleségét és kivételeit (Kiefer 1998, 2000; van de Weijer 1989). Jelen tanulmányunkban nem kívánjuk a becéző képzést áttekintő módon bemutatni, hanem csupán az eddig leírt elméletekre támaszkodva két új toldalék az *-esz* és *-er* viselkedését mutatjuk be. A toldalék szót minden elméleti elkötelezettség nélkül használjuk, mivel később, mint látni fogjuk, kérdésessé válik azok képzői státusa, ezért maradunk a sokkal semlegesebb toldalék elnevezésnél.

A dolgozat célja elsősorban az adatok rögzítése és bemutatása, nem pedig azok új elméleti keretbe való beillesztése. Ettől azért tekintünk el, mert kis mennyiségű adatunk alapján komoly általánosításokat tenni még nem volna időszerű. Reméljük azon-

---

¹ Köszönettel tartozunk a cikk megírásához nyújtott segítségért és ötleteikért Rebrus Péternek, Kálmán Lászlónak és Halácsy Péternek.

ban, hogy e két nyelvi jelenség rövid bemutatása további ez irányú vizsgálódásokat indít meg.

A tanulmány felépítése a következő. Az 1. szakaszban adatainkat mutatjuk be, és röviden jellemezzük őket, a 2. szakasz az alakok morfofonológiai jellemzését tartalmazza, ahol egyben röviden felvázoljuk, hogy miért szükséges adatainkat egy tő + toldalék kereten túl más szempontból is megvizsgálni. Ezen belül a 2.1 és a 2.2 alpontok az *-esz* és az *-er* végű alakok alaposabb bemutatásával és elemzésével foglalkoznak. Az 3. rész az alakok szemantikai jellemzését és azok produktivitásáról szóló megállapításainkat tartalmazza. A 4. szakasz az alakok tő + toldalék jellegű megközelítése helyett röviden azok minta alapú elemzésének lehetőségét vázolja fel. Ehhez szorosan kapcsolódva az 5. szakaszban megvizsgáljuk, hogy milyen egyezések és eltérések láthatók az *-esz* és *-er* végű alakok viselkedésében, majd az összefoglalásban (6.) az eredményeket értékeljük és kitekintésképp egy tágabb kutatás lehetőségét vázoljuk fel.

1. A begyűjtött adatok

A tulajdonnevek gyűjtését egyetemi hallgatók körében kezdtük el, majd ezt a SzóSzablya gyakorisági szótár (www.szoszablya.hu, Halácsy et al. 2003a, 2003b) alapján egészítettük ki, mert az volt a célunk, hogy olyan becézésekre bukkanjunk, amelyek az utónévkönyvben (Ladó 1971) nem fordulnak elő, és amelyeket a jelenlegi magyar nyelvtanok (Új magyar nyelvten (1999), Strukturális magyar nyelvten (2000), Magyar grammatika (2000)) nem írnak le. A SzóSzablya gyakorisági szótár a magyar weben található mintegy 3 493 millió oldal teljes szövege alapján készült, és 1 486 milliárd szót 19,1 millió szóalakat tartalmaz részletes gyakorisági mutatókkal. A gyakorisági szótárból reguláris kifejezések segítségével gyűjtöttük azt a több ezer *-esz* és *-er* végű alakot, melyeket alapos szűrés után ismét egyetemi hallgatókkal teszteltünk. Az adatok ilyen nagyméretű korpuszból való gyűjtése (az eddig felhasználható legnagyobb korpusz, az MNSZ is csak 150 millió alakot tartalmaz) és többszöri szűrése a magyar leíró nyelvészet gyakorlatában egyáltalán nem volt jellemző. Adatainkból kiderült, hogy az *-esz* és az *-er* toldalékokkal nemcsak tulajdonnevek becéző alakját lehet képezni, hanem számos köznévhöz is kapcsolódhatnak. A két toldalék előfordulásait tehát több csoportba lehet osztani:

- i. *-esz*-szel képzett tulajdonnevek,
- ii. *-esz*-szel képzett köznevek,
- iii. *-esz*-el képzett nem köznevek,
- iv. *-er*-rel képzett tulajdonnevek,
- v. *-er*-rel képzett köznevek és
- vi. *-er*-rel képzett nem köznevek.

A létrehozott szavak szintaktikai viselkedése megegyezik a képzés alapjául szolgáló szóéval.

A csoportok általunk gyűjtött tagjai a következők:

i. -esz-szel képzett tulajdonnevek

<i>Bogesz</i>	<i>Gyurkesz</i>	<i>Palkesz</i>
<i>Borkesz</i>	<i>Gyuresz</i>	<i>Robesz</i>
<i>Csabesz</i>	<i>Karesz</i>	<i>Rolesz</i>
<i>?Enosz</i>	<i>Lajesz</i>	<i>Sanyesz</i>
<i>Gabesz</i>	<i>Olgesz</i>	<i>Vityesz</i>
<i>Györesz</i>	<i>Pálesz</i>	<i>Zsolesz</i>
<i>?Györgyusz</i>	<i>Palesz</i>	

ii. -esz-szel képzett köznevek

<i>alkesz</i>	<i>dzsodzsesz</i>	<i>nyanyesz</i>
<i>amfesz</i>	<i>dugesz</i>	<i>nyomesz</i>
<i>baresz</i>	<i>fütyesz</i>	<i>pálesz</i>
<i>?bigyusz</i>	<i>gagyesz</i>	<i>piesz</i>
<i>bratyesz</i>	<i>gatyesz</i>	<i>pijesz</i>
<i>brokesz</i>	<i>goresz</i>	<i>pöresz</i>
<i>bulesz</i>	<i>hapesz</i>	<i>pronyesz</i>
<i>bulkesz</i>	<i>havesz</i>	<i>puszesz</i>
<i>bunyesz</i>	<i>kajesz</i>	<i>rakesz</i>
<i>cigesz</i>	<i>kakesz</i>	<i>sapesz</i>
<i>cikesz</i>	<i>kolesz</i>	<i>satyesz</i>
<i>csacsesz</i>	<i>kurvesz</i>	<i>spangesz</i>
<i>csávesz</i>	<i>labdesz</i>	<i>szatyesz</i>
<i>csocsesz</i>	<i>macsesz</i>	<i>talesz</i>
<i>csokesz</i>	<i>macskesz</i>	<i>tatyesz</i>
<i>csóresz</i>	<i>maresz</i>	<i>tyukesz</i>
<i>dákesz</i>	<i>mogyesz</i>	<i>vagesz</i>
<i>depresz</i>	<i>mütyesz</i>	<i>zacsesz</i>
<i>dogesz</i>	<i>nyalesz</i>	<i>zsidesz</i>

iii. -esz-szel képzett nem köznevek

<i>bocsesz</i>	<i>okesz</i>	<i>?figyusz</i>
----------------	--------------	-----------------

iv. -er-rel képzett tulajdonnevek

<i>Bagger</i>	<i>Duller</i>	<i>Laccer</i>
<i>Bükker</i>	<i>Gabber</i>	<i>Pukker</i>
<i>Dodder</i>	<i>Gyuller</i>	<i>Runger</i>

v. *-er*-rel képzett köznevek

<i>alter</i>	<i>csokker</i>	<i>nyaller</i>
<i>bammer</i>	<i>dekker</i>	<i>nyugger</i>
<i>brokker</i>	<i>dokker</i>	<i>papper</i>
<i>buller</i>	<i>dummer</i>	<i>pusszer</i>
<i>buzger</i>	<i>kakker</i>	<i>röpper</i>
<i>buzzer</i>	<i>kaller</i>	<i>sitter</i>
<i>cigger</i>	<i>linker</i>	<i>spanner</i>
<i>cuccer</i>	<i>lújzer</i>	<i>tapper</i>
<i>cummer</i>	<i>lúzzer</i>	<i>tatter</i>
<i>cupper</i>	<i>mammer</i>	

vi. *-er*-rel képzett nem köznevek

<i>bakker</i>	<i>fajjer</i>	<i>vozzer</i>
<i>bazzer</i>	<i>vazzer</i>	<i>wozzer</i>

Adataink alapján látható, hogy az *-esz* végű szavak morfológiai viselkedése nagymértékű hasonlóságot mutat a többi becéző képzőével, leszámítva azt, hogy az *-esz* a töből megmaradt rész fonológiai formáját sosem módosítja, míg az *-er* végű szavak esetében az *-esz*-éhez hasonló egyértelműen a becéző képzéshez hasonló viselkedés nem figyelhető meg. Ez az adatok kis számának is betudható, de annak is, hogy a szavak *-er* előtti része (a minta bal oldala) olyan viselkedést mutat, melyre más képző esetében van ugyan példa, de nem jósolható meg, hogy az *-er* toldalék hogyan fogja csonkolni a tövet. (Az *-esz* végű szavak közül a *depresz*, az *-er* végűekből pedig az *alter* viselkedése is nehezen magyarázható egy *tő* + toldalék megközelítéssel.) Ezt a következő pontban fejtünk ki részletesebben. Az adatok egységesebb elemzése érdekében a későbbiekben nem csak egy *tő* + toldalék felosztású szemléletben vizsgáljuk meg azokat, hanem megpróbáljuk elhelyezni egy minta alapú keretben is.

2. Morfológiai jellemzés

A csoportok tagjai kizárólag két szótagosak. A második szótag magját és kódáját alkotó *-esz* és *-er* képzők nem alternálnak, nincs *-osz*, *-asz*, *-usz*, *-ösz*, sem pedig *-ar* allomorfiuk (*bulosz, *mütyösz, *Baggar, *bullar). Négy kivételt találunk az *-esz* esetében, a tulajdonnevek csoportjában előforduló *Enosz*-t, ami az *Endre* becézése, a *Györgyusz*-t, ami a *Györgyi*-é, a *bigyusz*-t a köznevek csoportjából és a *figyusz*-t a iii. csoportból. Feltevésünk szerint ezekben a szavakban az *-esz* képzőnek találhatjuk egy mély hangrendű alakváltozatát.

Ennek az alternációnak oka azonban nem a hangrendi kötöttség, hanem a hangrendi elhasonulás tendenciája. A magyar nyelvben a toldalékok általában hangrendileg illeszkednek a tőhöz. Ez a magyar nyelvnek még általános tulajdonsága, hisz a vegyes hangrendű szavak átvétellel, szóösszetétellel vagy olyan képzéssel jönnek létre, amelyben a toldalék egyalakú, azaz nincs választék. Ez alól kivételek a magánhangzó-harmónia szempontjából semleges magánhangzót tartalmazó *-i*, *-ig*, *-ért*, *-ik*, *-képp*,

-ként toldalékok, valamint a -kor rag, amelyeknek csak egy alakjuk van. Egyes hátul képzett magánhangzót tartalmazó becéző képzők (-kó, -có, -ó, -kus, -cus, -us) pedig azért kapcsolódnak nagy számban előlképzett magánhangzót tartalmazó toldalékok elváró tövekhez, mert a becéző képzés az antiharmóniát is megengedi, sőt egyes esetekben preferálja. Ez a nyelvben megjelenő játékosagra való törekvés van jelen az ilyen ritka alakokban is mint: *izélok, pisikál, pisilok*.

Az antiharmónia jegyében az *Enosz, Györgyusz, figyusz, bigyusz* esetében azonban a hangrendileg illeszkedő -esz helyett az egyébként „nem létező” -osz-t és -usz-t választották. Ez az elhasonulási tendencia nem egyedi jelenség, hisz az -Ak képző is hasonló alakokat hoz létre: *bicsak, macsek, matek, hapek, Borek, Jucek*. A becéző képzés egyik fő stilisztikai jellemzője a megszokottól és az unalmastól való eltérés. A hangrendi illeszkedés nem fonológiai kényszer, ki tudjuk mondani a vegyes hangrendű szavakat, csak nyelvünk konvenciói kevésbé fogadják el őket. Az elhasonulás használata egy félig-meddig tudatos nyelvi ellenállás egyik jele: habár használhatnánk az -esz-t, mégis inkább az -osz-t vagy az -usz-t választjuk. Ennek alapján szabadon megalakíthatók a következő lehetséges, de nem adatolt becézések: *Elemér > Elosz, Ferenc > Ferosz, kerékpár > kerosz, Edina > Edosz*. Ez a nyelvi játékon alapuló hozzáállás jellemző általában is az -esz és az -er képző használatára. Először talán mindenki felkapta a fejét a *kolesz* szóra, ma már az idősebb korosztályok is használják. Ma még furcsa a *sitter*, a *buller* vagy a *vagesz*, de a *pálesz* már ott van vendéglátóipari intézmények itallapján.

Mindkét toldalék viselkedése a tövön való csonkolással is magyarázható, ezért is sorolhatók a becéző képzők csoportjába. A csonkolás kötelező, és minimum a második szótag nyitányáig hatol, abban az esetben, ha az eredeti tő második szótagjának nyitányáig tartó része egyezik egy már meglévő tövel, akkor a csonkolás balra lép egy fonémával, amíg ilyen egyezések fennállnak. A csonkolás csak akkor nem történik, ha a kiinduló szótó egyszótagos és kódája csak egy mássalhangzóból áll. Az első és a második magánhangzó közti mássalhangzó csoport soha sem tartalmaz *h*-t, az -esz esetében pedig frikativát sem, de ennek nem feltétlenül fonológiai okai vannak, lehet az adatok kis számából adódó véletlenszerű jelenség. Az -esz és a többi becéző képző között igen szoros kapcsolat mutatható ki, ugyanis bizonyos esetekben a csonkolást már az -i elvégezhetette. Az -esz a már csonkolt és esetleg fonológiailag is módosított új tövet csonkolja tovább, majd kapcsolódik hozzá. Vannak olyan esetek, amikor az -esz másik becéző képző (-ka stb.) helyére kerül, valamint a nyelvérzék által képzőnek értékelt tövégi magánhangzót is lecserélheti (a példákat lásd alább). Az -er toldalék a szavak első szótagjához járul, amelynek zárt szótagnak kell lennie. A szótag szerkezete minden esetben C(C)V(:)C, amely megegyezik a Kiefer (1998: 227) és Van De Weijer (1989: 358) által leírt ún. maximális szótaggal, amely a becéző képzőket megelőzi. A szótagnak azért is kell zártnak lennie, mert a toldalék az őt megelőző mássalhangzót geminálja. A geminálódás azonban elmarad, ha az első magánhangzót két mássalhangzó követi, pl. *Runger*. Egyes esetekben gemináta jön létre akkor is, ha a létrejövő alak fonológiailag kevésbé jólformált lenne: *nyugder > nyugger*. Itt azonban nem geminálódásról van szó, hanem a *g* veláris képzési helye áterjed a *d*-ére, ez a jelenség is magyarázható más nem dinamikus folyamatokat feltételező keretben.

Mássalhangzó-geminálódást a magyarban a mozzanatos képzők jelenlétében is találunk, mint pl. *mocorog > moccan, zörög > zörren, dörög > dörren, nyifog >*

(ki)nyiffan, röpül > röppen, rebeg > rebben stb. Ezekben az esetekben sem transzparens a tő, a leíró szempontú elemzés ezeket nevezi passzív vagy fiktív töveknek. A legutoljára megjelent teljes leíró nyelvtan, a Magyar grammatika a képzők felismerhetősége miatt sorolja ezeket a képzett szavak körébe, megemlítve azt a lehetőséget, hogy ezek a szavak nem képzés, hanem analógia eredményei, azonban nem fejt ki az analógia működését (vö. Keszler 2000: 311). Ha analógiának tekintjük ezeket a szavakat és nem képzésnek, akkor találnunk kell olyan alakokat, amelyek mintaként szolgálhatnak. A mozzanatos képzőt tartalmazó szavak esetében a hangutánzó szavakból képzett alakok lehetnek az analógiás teremtés közvetítő sorai (vö. Horger 1926), pl. csatt > csattan, puff > puffan, pissz > pisszen, loccs > loccsan stb.

Véleményünk szerint az -er végű szavak esetében különösen szükségszerű egy minta alapú keretben való vizsgálódás, hiszen míg az -esz végű szavak többé-kevésbé magyarázhatók tőcsonkolással és képzéssel, addig az -er végű köznevek csoportjában többségben vannak az olyan alakok, amelyeknek még fiktív tövét sem lehet megállapítani pl. csokker, bakker, vazzer.

2.1. Az -esz kapcsolata más osztályokkal

Az -esz toldalékos formákat a becező képzős alakokkal érdemes összevetnünk ahhoz, hogy a lássuk, milyen csonkolt tőhöz járul a toldalék. Az alakok összevetése:

1. táblázat

<i>Boglárka</i>	<i>Bogi</i>	<i>Boges</i>
<i>Borbála</i>	<i>Bori, Borka</i>	<i>Borkesz</i>
<i>Csaba</i>	<i>Csabi</i>	<i>Csabesz</i>
<i>Endre</i>	<i>Endi</i>	<i>Enosz</i>
<i>Gabriella</i>	<i>Gabi</i>	<i>Gabesz</i>
<i>Györgyi</i>	<i>Györgyi</i>	<i>Györesz</i>
<i>György</i>	<i>Gyurka</i>	<i>Gyurkesz</i>
<i>György</i>	<i>Gyuri</i>	<i>Gyuresz</i>
<i>Károly</i>	<i>Kari/Karcsi</i>	<i>Karesz/-----</i>
<i>Lajkó</i>	<i>-----</i>	<i>Lajesz</i>
<i>Olga</i>	<i>Olgi</i>	<i>Olgesz</i>
<i>Pál</i>	<i>Pali</i>	<i>Pálesz (Palesz)/-----</i> <i>Palkesz</i>
<i>Róbert</i>	<i>Robi</i>	<i>Robesz</i>
<i>Roland</i>	<i>Roli</i>	<i>Rolesz</i>
<i>Sándor</i>	<i>Sanyi</i>	<i>Sanyesz</i>
<i>Viktor</i>	<i>Viki/Vitya</i>	<i>----/Vityesz</i>
<i>Zsolt</i>	<i>Zsoli</i>	<i>Zsolesz</i>

Az összevetés eredménye a következő. Nem minden esetben az -i által csonkolt alakokra kerül az -esz. A *Bori*, *Viki* és *Gyuri* tövei nem lehetnek kiinduló alakok. A *Borbála* és *György* esetében az -esz toldalék nem az -i-t váltja, hanem a -ka kicsinyítő képző által létrejött alakot módosítja: *Borka* > *Borkesz*, *Gyurka* > *Gyurkesz*. A *Vityesz*

esetében is hasonló változás megy végbe, a *Vitya* becézett alak módosul. Érdekes azonban, hogy ezekben az -esz nem váltja fel teljes egészében az előző képzőt, hanem csak annak magánhangzója helyére kerül. Azaz ezt a jelenséget nem tekinthetjük olyan továbbképzésnek, mint a *Borika*, *Gyurika* alakoknál. Ez azért sem lehetséges, mert az -esz-szel toldalékolt szó/minta mindig két szótagos, és így már minimum három szótagos lenne a létrehozott szó.

A *Györgyi* > *Györesz* lóg még ki némiképp a sorból. Ebben az esetben azonban arról van szó, hogy a *Györgyi* név a *György* továbbképzése, mégpedig olyan módon, hogy a tövet nem csonkítja az -i képző. Az -esz azonban minden esetben csonkolt tőhöz járul, ezért a *György* > *Gyuri* > *Gyuresz* analógiájára képződik a *Györgyi* > *Györesz* név is. De a csonkolás abból a szempontból is kötelező, hogy elkerüljük egy meglévő tőre való teljes hasonlóságot. Ilyenkor a csonkolás mindig eggyel balra lép.

Az a megállapítás, hogy az -esz mindig csonkolt tőhöz járul, helyesnek látszik a köznevek csoportjában is. Itt is fel lehet tenni először egy ismert becéző képzős alakot. Az alakok összevetése (ahol nem lehet tudni, mi a kiinduló alak vagy biztosan nincs is, oda a jelentést írjuk " jelek közé):

2. táblázat

<i>alkoholista</i>	*alki	<i>alkesz</i>
<i>bocsánat</i>	<i>bocsi</i>	<i>bocsesz</i>
<i>amfetamin</i>	*amfi	<i>amfesz</i>
<i>barát</i>	*bari	<i>baresz</i>
<i>bigyó</i>	-----	<i>bigyusz</i>
<i>bratyó</i>	?bratyi	<i>bratyesz</i>
<i>broki</i>	-----	<i>brokesz</i>
<i>buli</i>	-----	<i>bulesz</i>
'női nemi szerv'		<i>bulkesz</i>
<i>bunyó</i>	*bunyi	<i>bunyesz</i>
<i>cigány</i>	*cigi	<i>cigesz</i>
'pörgő labda'		<i>cikesz</i>
'idős férfi'		<i>csacsesz</i>
<i>csávó</i>	*csávi	<i>csávesz</i>
'öreg'		<i>csocsesz</i>
<i>csokoládé</i>	<i>csoki</i>	<i>csokesz</i>
<i>csóró</i>	<i>csóri</i>	<i>csóresz</i>
<i>dákó</i>	*dáki	<i>dákesz</i>
<i>depressziós</i>	<i>depi/depó</i>	<i>depresz</i>
<i>dolgozat</i>	*dogi, de doga	<i>dogesz</i>
<i>dzsodzsi</i>	-----	<i>dzsodzsesz</i>
<i>dugó</i>	*dugi	<i>dugesz</i>
<i>fütykös</i>	<i>fütyi</i>	<i>fütyesz</i>
<i>gagyi</i>	-----	<i>gagyesz</i>
<i>gatya</i>	<i>gatyi</i>	<i>gatyesz</i>
<i>gorilla</i>	*gori	<i>goresz</i>

<i>hapsi/hapi</i>	-----	<i>hapesz</i>
<i>haver</i>	* <i>havi</i>	<i>havesz</i>
<i>kaja</i>	* <i>kaji</i>	<i>kajesz</i>
<i>kaka</i>	<i>kaki</i>	<i>kakesz</i>
<i>kollégium</i>	<i>koli</i>	<i>kolesz</i>
<i>kurva</i>	* <i>kurvi</i>	<i>kurvesz</i>
<i>labda</i>	* <i>labdi</i>	<i>labdesz</i>
<i>macska</i>	--/ <i>macsek</i>	<i>macsesz</i>
<i>macska</i>	* <i>macski</i>	<i>macskesz</i>
<i>marihuána</i>	* <i>mari</i>	<i>maresz</i>
<i>nyomorék</i>	<i>nyomi</i>	<i>nyomesz</i>
<i>mogyoró</i>	<i>mogyi</i>	<i>mogyesz</i>
<i>mütyür</i>	* <i>mütyi</i>	<i>mütyesz</i>
<i>nyal(ás)</i>	<i>nyali(zik)</i>	<i>nyalesz</i>
<i>nyanya</i>	* <i>nyanyi</i>	<i>nyanyesz</i>
<i>pálinka</i>	* <i>páli</i>	<i>pálesz</i>
<i>Pia</i>	* <i>pii</i>	<i>piesz</i>
<i>Pia</i>	* <i>piji</i>	<i>pijesz</i>
<i>pörkölt</i>	<i>pöri</i>	<i>pöresz</i>
<i>pronyó</i>	* <i>pronyi</i>	<i>pronyesz</i>
<i>puszi</i>	-----	<i>puszesz</i>
<i>rakéta</i>	* <i>raki</i>	<i>rakesz</i>
<i>sapka</i>	<i>sapi</i>	<i>sapesz</i>
<i>satyi</i>	-----	<i>satyesz</i>
<i>spangli</i>	-----	<i>spangesz</i>
<i>szatyor</i>	<i>szatyi</i>	<i>szatyesz</i>
<i>találkozó</i>	<i>tali</i>	<i>talesz</i>
<i>tatyó</i>	<i>tatyi</i>	<i>tatyesz</i>
<i>tyúk</i>	<i>tyuki</i>	<i>tyukesz</i>
<i>vagány</i>	<i>vagi</i>	<i>vagesz</i>
<i>zacskó</i>	<i>zacsi</i>	<i>zacsesz</i>
<i>zsidó</i>	* <i>zsidi</i>	<i>zsidesz</i>

A köznevek között némileg más csoportokat találunk, a toldalék viselkedése azonban azonos. Itt még kevesebb esetben léteznek *-i* képzős alakok, amelyek megelőzik az *-esz-t* és elvégzik a csonkolást. Mégis lehet olyan magyarázatot találni, amely a tulajdonnevek jellemzésében leírt képzési módot támasztja alá. Ugyanis a *bunyesz-t*, *csávesz-t*, *gatyesz-t*, *piesz-t*, *tatyesz-t* megelőző alakok *bunyó*, *csávó*, *gatyó*, *tatyó* mind *-ó*-ra végződnek, amely tövéghangzót hajlamos a nyelvérzék képzőnek értékelni, hiszen *-ó* becéző képzőnk is van. Ugyanez a magyarázat a *bratyesz-re* is érvényes lehet, ennek is inkább *bratyó* alakja ismert, a *bratyi* alak inkább a *bratyizik* ige miatt lehet elfogadható. Ezt a tendenciát erősíthetik az *-i-re* végződő szavak képzett változatai (*buli* > *bulesz*, *hapi* > *hapesz*). A következő alakokat azonban nem lehet azzal magya-

rázni, hogy egy másik becéző alak csonkolta a köznyelvi tövet: *alkesz*, *rakesz*, *maresz*, *pálesz*, *szevasz*, *mütyesz*. Az *-i*-s becézőforma kimaradt, de a becéző képzésnek megfelelően az *-esz* az *alk-*, *pál-* csonkolással keletkezett maximális szótagokhoz járul.

Azonban még így is maradnak olyan alakok, amelyeket nem lehet felbontani tő + toldalék kapcsolatára. Szükséges tehát olyan keretet találni, amelybe az összes általunk gyűjtött alak beilleszthető. Plauzibilis magyarázat az, hogy a toldalék először valóban az *-i* becéző képzőt váltotta, majd csonkolt tövekhez kapcsolódva analógiásan terjedni kezdett, melynek eredményeképp már nincs is minden esetben szükség töre, újonnan keletkezett szavak a minta alapján kaphatják ezt a végződést. Erre nagyon jó példa a *cikesz*, amely egyéni szóalkotás eredménye, a *depressz*, amely pusztán rövidüléssel kapta az *-esz* végződést, de ide tartoznak még a csoportnyelvi *bulkesz*, *csacsesz*, *csocsesz* szavak is, amelyekben nem ismerhető föl a tő.

2.2. Az *-er* toldalék

Az *-er* toldalék leírásához nem tarottuk szükségesnek az *-i* képzős alakokkal való összevetést, hiszen a két toldalék morfofonológiai viselkedése különböző. A táblázatokban itt csak a kiindulási alakok találhatóak.

3. táblázat

<i>Bagi</i>	<i>Bagger</i>
<i>Büky</i>	<i>Bükker</i>
<i>Dodi</i>	<i>Dodder</i>
<i>Dula</i>	<i>Duller</i>
<i>Gabi</i>	<i>Gabber</i>
<i>Gyula</i>	<i>Gyuller</i>
<i>Laca/Laci</i>	<i>Laccer</i>
<i>Pukánszky</i>	<i>Pukker</i>
<i>Rungi</i>	<i>Runger</i>

A tulajdonnevek csoportjában lévő alakok könnyen magyarázhatók tő + toldalék keretben, hiszen minden esetben felismerhető a csonkolt tő, mivel ismertek a kiindulási alakok. Ezért az ebbe a csoportba tartozó összes alak esetében kielégítő a becéző képzésre alkalmazott fentebb részletesen leírt magyarázat.

4. táblázat

<i>alternatív</i>	<i>alter</i>
<i>Baszd meg!</i>	<i>bakker</i>
<i>Baszd meg!</i>	<i>bammer</i>
<i>Baszd meg!</i>	<i>bazzer</i>
<i>broki</i>	<i>brokker</i>
<i>buli</i>	<i>buller</i>
<i>buzi</i>	<i>buzger</i>

<i>buzi</i>	<i>buzzer</i>
<i>cigány</i>	<i>cigger</i>
<i>cucc</i>	<i>cuccer</i>
<i>cumi</i>	<i>cummer</i>
<i>cupp/cupi</i>	<i>cupper</i>
<i>'szerencsétlen'</i>	<i>csokker</i>
<i>'sovány'</i>	<i>dekker</i>
<i>'haver'</i>	<i>dokker</i>
<i>duma</i>	<i>dummer</i>
<i>fain</i>	<i>fajjer</i>
<i>kaka, kaki</i>	<i>kakker</i>
<i>kalauz</i>	<i>kaller</i>
<i>link</i>	<i>linker</i>
<i>lúzer, lújzer</i>	<i>lújzer</i>
<i>lúzer, lújzer</i>	<i>lúzzer</i>
<i>mama, mami</i>	<i>mammer</i>
<i>nyali</i>	<i>nyaller</i>
<i>nyugdíjas</i>	<i>nyugger</i>
<i>papa, papi</i>	<i>papper</i>
<i>puszi</i>	<i>puszzer</i>
<i>röpdolgozat</i>	<i>röpper</i>
<i>sittes</i>	<i>sitter</i>
<i>span</i>	<i>spanner</i>
<i>tapi</i>	<i>tapper</i>
<i>tata</i>	<i>tatter</i>
<i>Bazmeg>bazzeg>bazze>vazze</i>	<i>vazzer</i>
<i>vazzer</i>	<i>vozzzer</i>

Ezekben a csoportokban már több problémával találkozunk, ugyanúgy, mint az *-esz* esetében. Ismét több alcsoportot különíthetünk el a viselkedés alapján:

- csonkolt töves: *kaller, kakker, röpper* stb.
- egy szótagos, ami hosszabb lesz ettől: *spanner, linker, cuccer* stb.
- kevésbé transzparens: *vazzer, vozzzer, bakker, bammer, bazzer*;
- nem transzparens: *dekker, dokker, csokker*.

Ebben a csoportban igen nagy azoknak az alakoknak a száma, amelyek nem, vagy csak nehezen magyarázhatók csonkolással és toldalékolással. Ezért szükséges olyan keretet keresni, amelybe minden alak kivétel nélkül beilleszthető.

3. Az *-esz* és *-er* toldalék mint minta

Mint fentebb már látható volt a táblázatos összevetésekben is, az *-esz* és az *-er* végű szavak egy részének keletkezése nem mindig magyarázható egy *tő + toldalék* jellegű elméleti keretben, és amikor ez lehetséges, még akkor is ugyanazokkal a problémákkal állunk szemben, amelyeket többen a becéző képzéssel kapcsolatban már

megfogalmaztak (Kiefer 1998, 2000; van de Weijer 1989). A különösen problémás alakok a következők: *bulkesz, cikesz, csacsesz, csocsesz, depresz; alter, csokker, bakker, bammer, bazzar, dekker, dokker, vazzer, vozzar, wozzer*. Azért utaltunk már többször egy minta alapú megközelítés szükségességére, mert a legtöbb esetben a *tő + toldalék* elemzést használva, a szabályok és megkötések nagyobb számával és azok spekulatív jellegével szembe állítható az egyszerűbb és nagyobb leíró erővel rendelkező minta alapú szemlélet. Mint tanulmányunk elején leszögeztük, még nem tudjuk adatainkat egyetlen elméleti keretben sem teljes körűen értelmezni, fontos azonban, hogy egy olyan magyarázatot felvázoljunk, amely az összes alakra érvényes.

Mivel a fent bemutatott jelenség a szótár bővüléséhez vezet, és ez nem kölcsönzés révén jön létre, leginkább analógiás teremtéssel lehet magyarázni e szavak létrejöttét (vö. Bynon 1997: 46). Bynon az analógiás teremtést „szabályalapú nyelvmodellnek” tekinti, azaz a bevett alakok szabályszerűsége alapján új alakok jönnek létre, amelyek megértésében az ún. „lappangó szabályok” segítenek (uo.). Ezzel azonban nem magyarázható az *-er* végű szavak elterjedése, ugyanis a mintául szolgáló szavak egy része (pl. *smasszer, ziccer, mutter, vekker, stukker*) eredetileg sem voltak transzparenssek, nem egy létező *tő + toldalék* minta terjedt el analógiásan. A szavak felszíni alakja idegen hatásra alakul ki, formájukat a Nádasdy (1989: 201) által leírt BCL (Borrowed Consonant Lengthening) alakítja. Az eredetileg német nyelvből származó alakokat geminátával vesszük át, és ezek hatására az idegen [+foreign], elsősorban angol szavak is ennek megfelelően kerülnek nyelvünkbe, pl. *rappert, rollert, rokkert*. Ezzel a [+foreign] jeggyel az idegen alakok presztízssége (az adott beszélőközösségen belül) gyakran együtt jár az előző szakaszban említett [+laza, fiatalos] stilisztikai jegy, amely az új szavak létrejöttkor is érvényesül, míg a [+foreign] jegy is megmaradhat, de háttérbe szorul. Ezek együttesen már alkotnak olyan jelentős csoportot, amely alkalmas a beszélők mentális lexikonában egy minta prototípusának létrehozására. A mintába való kényszerülés ereje olykor még azon szavakra is hat, amelyeket eredetileg másként vettünk át (ang. *looser > lúzer > lúzzert, lúzzert, lúzzert*; ném. *mayer > májert > májert*), azaz módosul ezek fonológiai alakja. Ennek a mintának a létét bizonyítja az is, hogy olyan alakot is találtunk, amely a mintán belül maradván egy a mintába tartozó szónak fonológiailag módosult változata: *vazzert, vozzert, wozzert*. Érdekes, hogy a *vozzert* és *wozzert* közt kiejtésben nincs különbség, hisz a *w* nem jelöl a *v*-től eltérő beszédhangot a magyarban, csupán csak a szó – egyébként etimológiailag motiválatlan – [+foreign] és ezáltal [+laza, fiatalos] jegyét erősíti.

Ennek alapján is látható, hogy olyan keretre van szükség, amely csak a felszíni alakokkal számol. Az analógiás és a minta alapú megközelítés közt a legfontosabb különbség, hogy az analógiás teremtés alapvetően dinamikus, míg a minta alapú megközelítés inkább statikus. Az analógiát egy egyismeretlenes egyenlettel lehet ábrázolni, amelyben mindig egy szabályos, transzparens alak alapján a beszélők új alakokat alkotnak. Egy minta kialakulásához azonban csupán annyi szükséges, hogy egy nyelvben megfelelő számú olyan alak legyen, amelyben a beszélők hasonlóságot vélnék felfedezni, és ezeket a hasonlóságokat általánosítva hoznak létre olyan új alakokat, melyek ezeknek az általánosításoknak megfelelnek (vö. Bybee 2001). Fontos hangsúlyozni azt, hogy ezek az általánosítások nem rendszerkényszer hatására jönnek létre. Ez legjobban az olyan rövidültnek tűnő alakoknál láthatók, mint a *depeszt* és az *alter*, ahol semmilyen képzés nem feltételezhető, létük csak egy mintára való hasonulási tendenciának

tudható be. A következő sorokban bemutatjuk, hogy jelenlegi tudásunk alapján az *-esz*, illetve az *-er* mintába tartozó alakoknak milyen általánosított leírását lehet adni.

a. Az *-esz* minta

a.i. bal oldal: egyezés egy már meglévő szótó bal oldalával, de a teljes egyezés csak jelentésbeli-eltérés esetén lehetséges, különben az-új-szónak legalább egy fonémával rövidebbnek kell lennie, mint az a szó, amire hasonlít. Ez csak akkor nem teljesül, ha a szó sértené a magyar fonotaktika szabályait: *páesz : *pálesz*.

a.ii. jobb oldal: *-esz* végű

a.iii. minta egésze: két szótagos

b.i. Az *-er* minta

b.i. bal oldal: nincs megkötés, ha hasonlít egy már meglévő szótóre, akkor nagy valószínűséggel örökli annak szemantikai jegyeit, de vannak ellenpéldák: *csokker* nem egyenlő *csoki/csokoládé*.

b.ii. jobb oldal: *C:er*, illetve *CCer*, abban az esetben, ha az a szó, amelynek bal oldalára hasonlít, azonos jelentésű és ennek a szónak első magánhangzója után két mássalhangzó következik. Ennél több mássalhangzó esetén nem tudjuk, mi fog történni, erre csak hipotetikus alakjaink vannak.

b.iii. minta egésze: két szótagos

4. Egyezések és eltérések a két minta viselkedésében

A két minta, habár viselkedésük több szempontból is eltér, számos hasonlóságot mutat. Fonológiai szempontból a minták alapján keletkezett szavak lehetnek vegyes hangrendűek is, bár ez nem kötelező érvényű. Az *-er* mintának nincs *-ar* minta párja és az *-esz*, *-osz*, *-usz* párjára is csak egy-egy adat van (ezekkel a 2.1. morfofonológiai részben foglalkozunk), ami nem indokolja ezen minták létét. Másik hasonlóság, hogy mind a két minta tagjai adataink alapján két szótagosak. A szavakban található első és második magánhangzó közt mindig található egy, maximum kettő mássalhangzó (C, CC, C:). Ez alól csak a *piesz*-nek írt szó kivétel, de már itt is megjelent a *j* hiátustöltő hang jelölése írásban is, beszédben pedig feltehetőleg eredetileg is ott volt. A két minta stílusminősítése azonos.

A két minta közt eltérés lehet összetett szavak esetén. Gyűjtésünkben csak egyetlen összetett szónak megfeleltethető alak van, a *nyugger*, mely a *nyugdijas*-sal azonos jelentésű. Jól látható, hogy a minta szempontjából lényegtelen, hogy a *nyugdijas* összetett szó, ugyanis a minta alapján létrehozott alak szintén két szótagos. Az összetettséggel való nem törődés természetesen lehet annak is következménye, hogy a *nyugdijas*-ban az összetettség már nem transzparens a beszélők többségének. Az *-esz* mintának megfeleltethető alakok közt egy sincs, mely összetett szóval kapcsolatba hozható lenne, ezért igen nehéz a két mintát ebben a vonatkozásban összevetni. Nyelv-érzékünkre hagyatkozva úgy véljük, hogy az *-esz* minta ebben az esetben másként viselkedne, és nem lenne szükséges, hogy az alá sorolt alakok feltétlenül két szótagosak legyenek, ha összetett szóval hozhatók kapcsolatba. Ez az elvárás elég, ha az összetétel második tagjára teljesül. Így jönnének létre a hipotetikus *szakdogesz*, *nejlonzacsesz* alakok a *?szakdesz* vagy a *?nejlesz* alakok helyett. Elképzelhető, hogy

ennek oka az, hogy már a *zacsesz* és *dogesz* alakok léteznek, és ezekkel hoznak létre új alakokat, nem pedig a *szakdolgozat* és a *nejlonzacskó* szavakból. Ezek a szavak annak ellenére, hogy szóösszetételként értelmezzük őket, tulajdonképpen anyagnévi és fajtajelölő jelzős szerkezetek, amelyeket csak a magyar helyesírás szabályaira való tekintettel írunk egybe.

5. Szemantikai jellemzés és az alakok produktivitása

A szemantikai jellemzéssel és produktivitással azért foglalkozunk egy szakaszon belül, mert a toldalék azért is tekinthető meglehetősen produktívnak, mert a kiinduló alak jelentését és használati körét jelentősen nem változtatja meg (Bybee 1985). Az eredeti szavak tulajdonnevek, konkrét jelentésű főnevek vagy melléknévek. A *bocsesz*, *figyusz*, *okesz*, *bakker*, *bazzer*, *fajjer*, *vazzer*, *vozzer* és a *wozzer* lóg ki közülük, azonban jelentésükben a toldalékolás során hasonlóan viselkednek. Azaz nem történik szemantikai változás, csak stilisztikai. A képzés után a szavak [+laza, fiatalos] stilisztikai jegyet kapnak, ezáltal lehetséges kontextusuk megváltozik. Ilyen stilisztikaiérték-váltás a *bunyesz*, *csávesz*, *tatyesz* stb. esetében nem megy végbe, hiszen ezek kiindulási tövei már eleve rendelkeztek a [+laza, fiatalos] stilisztikai jeggyel. Itt esetleg a lazaság mértéke tovább fokozódik. Megállapítható, hogy olyan szavak tengenek túl a mintában, amelyek eredeti alakjukban is a fiatalok csoportnyelvi rétegéhez tartoznak. Példák a kiindulási szavak és az *-esz*, *-er* végű alakok közti stilisztikai eltérések szemléltetésére:

-esz:

A miniszter azt mondta a sajtótájékoztatón: Az Európai Unióhoz való csatlakozás után a pálinka hungarikum lesz.

A miniszter azt mondta a sajtótájékoztatón: ?Az Európai Unióhoz való csatlakozás után a pálesz hungarikum lesz.

Sanyesz ezt mondta Robesznak: Hé, nyomesz, most bevisszük a páleszt a koleszba.

Sándor ezt mondta Róbertnek: ?Hé, nyomorék, most bevisszük a pálinkát a kollégiumba.

-er:

A nyugdíjasoknak nem szükséges bemutatniuk kezelt menetjegyüket a kalauzoknak.

?A nyuggereknek nem szükséges bemutatniuk kezelt menetjegyüket a kallereknek.

Az alterek beszóltak a kallernak.

?Az alternatívok beszóltak a kalauznak.

A példákból jól látható, hogy a nem megfelelően megválasztott kontextus esetén a mondatok sem mondattani, sem jelentéstani szempontból nem rosszak, de használati szempontból kevésbé elfogadhatóak. A [+laza, fiatalos] jegy természetesen azon alakok stilisztikai jellemzésébe is bekerül, melyek semmilyen már létező tövből nem vezethetők le toldalékolással:

Csokkerkámnak lejárt a jogsija, nem vezetheti az új verdáját.

?Az esélyegyenlőség jegyében a csokkerek hátrányos helyzetének csökkentésére a kormány új intézkedéseket foganatosított.

Az általunk bemutatott csoportok nem túl sok tagot számlálnak, de a nyelv szubstandard rétegeiben jóval nagyobb számban bújnak meg még fel nem derített *-esz* és *-er* végű szavak. Eddig közel 5000 alakot gyűjtöttünk, de azon alakok tárgyalásával nem foglalkozunk, melyek jelentését és használati körét nem ismerjük. Produktivitás alatt azt értjük, hogy az *-esz* és *-er* végű alakok körébe új tagok kerülhetnek, és a nyelv bármely beszélője bővítheti ezek sorát (pl. hipotetikus *pakisztáni* > *pakesz*, *kabát* > *kabesz*). Az alakok használata terjedőben van, de az egyes szavak használatáról mindig az adott beszélőközösség dönt, melynek tagjai közt keletkezett a szó. A csonkolás vagy a két szótagú mintának való megfeleltetés miatt gyakran lehet kétértelmű a létrehozott alak, de a szövegkörnyezetből általában kiderül, hogy mit is jelent.

6. Összefoglalás

Tanulmányunkban röviden olyan nyelvi jelenségeket mutattunk be, amelyek a magyar nyelvet leíró nyelvészeti szakirodalomban még nem kaptak publicitást. Az *-esz* és *-er* végű alakok csupán szlenggyűjteményekben (Szlengsz.) bukkantak fel, amelyekben csak az adatok begyűjtése volt a cél. Munkánkban mi ennél tovább léptünk, megpróbáltuk az adatokat rendszerezni és nyelvészeti minél alaposabban leírni. Leírásunk során egy tő + toldalék alapú megközelítésnél adekvátabbnak találtunk egy minta alapú keretet, ezért az elméletet teljes körű alkalmazása nélkül ugyan, de felhasználtuk.

Tudomásunk szerint a magyar becéző alakok leírásában és keletkezésének magyarázatában még nem fordultak a minta alapú megközelítéshez, amely során, mint az optimalitáselméletben (Bybee 2001; Rebrus 2001) a felszíni alakokat nem hasonlítják össze semmilyen bemenettel vagy mögöttes alakokkal.

Munkánk során azért sem vállalkoztunk a minta alapú megközelítésben való részletes leíráshoz, mert a továbbiakban folytatni kívánjuk a gyűjtést, és az adatok ellenőrzését, melyek birtokában már valóban megkezdhető ezek alaposabb, elméleti keretbe ágyazott leírása. Az ellenőrzésre azért is van kifejezetten szükség, mert számos olyan a mintába illeszkedő alakot találtunk, amelyeket ideiglenesen el kellett vetnünk, mert jelentésüket nem ismertük, így nehéz volt eldönteni, hogy csonkolással és képzéssel levezethetők-e már valamely létező alakból vagy csak egy minta létének feltételezésével magyarázható megjelenésük.

HIVATKOZÁSOK

- Bybee, Joan L. 1985: *Morphology: a study of the relation between meaning and form*, Philadelphia, Benjamins.
- Bybee, Joan L. 2001: *Phonology and Language Use*, Cambridge, CUP.
- Bynon, Theodora 1997: *Történeti nyelvészet*, Budapest, Osiris.

- Halácsy Péter–Kornai András–Németh László–Rung András–Szakadát István–Trón Viktor 2003a: A SzóSzablya projekt, in: *MSZNY 2003*, 299.
- Halácsy Péter–Kornai András–Németh László–Rung András–Szakadát István–Trón Viktor 2003b: A szógyakoriság és helyesírás-ellenőrzés, in: *MSZNY 2003*, 211–6.
- Horger Antal 1926: *A nyelvtudomány alapelvei*, Budapest, Kókai Lajos kiadása.
- É. Kiss Katalin–Kiefer Ferenc–Siptár Péter 1998: *Új magyar nyelvtan*, Budapest, Osiris.
- Kiefer Ferenc 2000: Morfológia, in: Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 3, Fonológia*, Budapest, Akadémiai.
- Labov, William 1994: *Principles of Linguistic Change*, Oxford, Blackwell.
- Ladó János 1971: *Magyar utónévkönyv*, Budapest, Akadémiai.
- Milroy, James 1992a: *Linguistic Variation and Change*, Oxford, Blackwell.
- Milroy, James–Milroy, Lesley 1992: Social network and social class: Toward an integrated sociolinguistic model, *Language in Society* 1–26.
- Nádasdy Ádám 1989: Consonant length in recent borrowings in Hungarian, *Acta Linguistica Hungarica* 39, 195–213.
- Rebrus Péter 2001: Optimalitáselmélet, in Siptár Péter szerk.: *Szabálytalan fonológia*, (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához V.) Budapest, Tinta.
- Weijer, Jeroen van de 1989: The formation of diminutive names in Hungarian, *Acta Linguistica Hungarica* 39, 351–71.
- Szlangsz. = Szlangszótár 2004. április 14.: A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének honlapjáról, in: http://mnytud.arts.klte.hu/szlang/hu_slang.htm

NEW DIMINUTIVES IN THE HUNGARIAN LANGUAGE
WORDS ENDING *-ESZ* AND *-ER*

BORBÁLA FÜKÖH – ANDRÁS RUNG

The paper is a case study, which surveys and presents data on diminutive forms ending *-esz* and *-er*. It also presents the morphophonological description, and our remarks as to why these necessarily have to be interpreted not only in a stem+suffix context, suggesting that a pattern-based explanation would be more feasible. In the present paper, we are trying to find a distinction between analogical and pattern-based word formation.

The morphological behaviour of forms in *-esz* shows similarly with other diminutives (except that *-esz* never modifies the phonological form of the remaining stem: *buli* > *bulesz*, *hapi* > *hapesz*); forms in *-er* do not show this. In the case of *-er*, a pattern-based context is evidently needed, since while forms in *-esz* might be explained by a shortening of the stem and suffixation, most forms in *-er* cannot be assigned even a fictitious stem (*csokker*, *bakker*, *vazzer*).

A framework is needed, therefore, that can explain all surveyed forms. Since the phenomenon contributes to the enlargement of the lexicon, and does not involve loaning, analogical word formation might explain it: according to Bynon, analogical formation creates new forms based on the regularities of existing forms. However, in the case of forms in *-er* it can be shown that these forms came into being not due to the spreading a stem+suffix regularity. The desired framework should take account only of the surface form: for the formation of a *pattern*, only a sufficient number of forms is needed which are perceived 'similar' and generalizable by speakers. It is from this similarity that they create new forms. Our aim is to differentiate clearly between analogical and pattern-based approaches.

In summary, the most important difference between the two processes is that while analogical word formation is primarily dynamic, pattern-based formation seems to be more static.